

# Viðtal við heiðursfélaga Félags talmeinafræðinga á Íslandi

**Þ**egar falast var eftir viðtali við Friðrik Rúnar Guðmundsson heiðursfélaga FTÍ fyrir útgáfu Talfraeðingsins sagði hann það vera auðsött mál en taldi þó að hann hefði nú ekki mikið fram að færa um störf sín sem aðrir hefðu gaman af að lesa um. Það varð þó úr að greinarhöfundur heimsótti Friðrik á heimili hans á köldu októbersíðdegi. Óhætt er að segja að samræðurnar hafi farið á flug um gamla tíma, hvað varð til þess að hann hóf nám í talmeinafræði, námsárin í Danmörku, fyrstu starfsárin hér heima eftir nám erlendis, stofnun Félags talkennara og talmeinafræðinga (FTT) og starf hans á Heyrnar- og talmeinafræðingum Íslands (HTÍ).

Tilurð þess að Friðrik fór í talmeinafræðinám segir hann vera hálfgerða tilviljun. Hann hóf nám í gamla Kennaraskólanum (við Laufásveg) haustið 1964. Eftir tveggja ára nám þar í svokallaðri undirbúningsdeild sérnáms gat hann sótt um að komast í nám í einhverri sérgreininni s.s. við íþróttir, handavinnu, tónlist eða aðrar listir. Friðrik hafði hug á að velja tónlist enda aðeins sex sem kæmst í Íþróttakennaraskólann á þessum tíma og margir þekktir íþróttakappar meðal umsjekjenda. Friðrik fékk hins vegar inni í Íþróttakennaraskólanum og telur hann að það nám hafa verið góðan undirbúning fyrir það sem beið hans í starfi. Þar lærði hann m.a. mikið um kennslufræði, stjórnun, aga, raddbeitingu og almenn þjálfunarfræði. Að þessu námi loknu deildi íþróttafulltrúi rákisins, Þorsteinn Einarsson, útskriftarnemum niður á lausar stöður á landinu. Það varð úr að Friðrik og þáverandi kona hans, Hólmfríður Árnadóttir talmeinafræðingur, sem hann hafði kynnst í kennaranáminu fengu kennarastöður í Stykkishólmi. Þar var Friðrik ráðinn sem íþróttakennari en var þó einnig fenginn í alla mögulega kennslu, m.a. íslensku, teikningu og grasfræði til Landsprófs.



Rannveig Rós Ólafsdóttir  
talmeinafræðingur MA



Friðrik á ferðalagi.

Haustið 1970 tók Friðrik að sér skólastjórn við heimavistarskólann Laugargærði á Snæfellsnesi. Þar var hann skólastjóri í 5 ár. Árin 1971 og 1972 bauð nýstofnaður Kennaraháskóli Íslands kennurum 12 vikna nám í sérkennslu. Á þessum tíma var mjög mikil vöntun á sérkennurum í landinu. Þau sem stóðu helst að þessu námi voru Þorsteinn Sigurðsson sérkennslustjóri, Magnús Magnússon skólastjóri Höfðaskólans sem síðar varð Öskjuhlíðaskóli og Þóra Kristinsdóttir talkennari. Um 50 manns skráðu sig í þetta nám sem var kennt í samvinnu við Statens spesiallærerskole í Ósló og þangað fóru margir úr hópnum í frekara nám. En Friðriki bauðst haustið 1975 að fara til Danmerkur og fara þar í tveggja ára sérfræðinám í Heyrnar- og talmeinafræði við Danmarks Lærehojskolen í Árósum. Sá skóli var

í þéttu samstarfi við Heyrnar- og HNE deild Borgarspítala Árósa. Einnig voru náin og sterk tengsl við málvísindadeild Árósarháskóla og Taleinstituttet í Risskov. Kennarar komu flestir frá þessum stofnunum. Til þess að komast inn í námið í Danmörku þurfti viðkomandi að hafa starfað í minnst 5 ár sem kennari. Friðrik nefnir að námið í Árósum hafi verið mjög hagnýtt þar sem nemendur fengu mikla reynslu í starfsnámi og vinnu með skjólstæðingum. Í þessu námi var kennd heyrnarfræði til jafns við talmeinafræðina og segir Friðrik að sér hafi alltaf fundist það mjög mikilvægur þáttur í náminu enda nýtti hann sér þá þekkingu mikið í starfinu. Eftir tveggja ára nám útskrifaðist Friðrik sem heyrnar- og talmeinafræðingur. Friðrik tekur fram að eftir þetta nám hafi útskrifaðir heyrnar- og talmeinafræðingar í Danmörku haft full réttindi til starfa hvort heldur væri innan heilbrigðiskerfisins eða í skólakerfinu. Síðar var þessu breytt og náminu komið fyrir innan háskólanna í Kaupmannahöfn, Árósum og víðar.

Friðrik segir að eftir námið hefði hann vel getað hugsað sér að vinna um einhvern tíma ytra en hann var beittur miklum þrýstingi að koma heim því þá hafi verið gríðarlega mikil vöntun á talmeinafræðingum og heyrnarfræðingum hér heima. Ebba Edvardsdóttir hafði unnið sem talmeinafræðingur á Borgarspítala en var flutt erlendis og Gylfi Baldursson heyrnarfræðingur fór til Kanada til þess að starfa við sitt fag þar. Þau voru nánast eina fagfólkið á þessu sviði sem höfðu unnið innan heilbrigðiskerfisins á þessum tíma. En það átti síðan eftir að breytast nokkuð á næstu árum.

Friðrik hóf störf á Heyrnardeild Heilsuverndarstöðvar Reykjavíkur árið 1977. Sú deild átti eingöngu að sinna Reykvíkingum en svo tók ríkið starfseminu yfir 1979 sem Heyrnar- og talmeinafræðingur Íslands og var henni komið fyrir í Sjálfstæðishúsinu Valhöll þar sem hún er enn í dag.

Frá 1979 til 1985 kenndi Friðrik við nýstofnaðan Leiklistarskóla Íslands þar sem hann kenndi raddþjálfun og framsögn sem kallað var taltækni innan skólans. Kennslan fór fram í einstaklings tímum eða í litlum hópum. Friðrik segir kennsluna þessa sex vetur við LÍ hafa verið mjög skemmtilega og krefjandi og því miður oftast unnin á hálfgerðum hlaupum. Hann segir það hafa verið mjög gaman að vinna með þessu unga og áhugasama fólki og fylgjast með þessum fyrrum nemendum þroskast á listabrautinni.

Hafa ber í huga að á þessum tíma var stofurekstur lítið sem ekkert þekktur á landinu



Friðrik ásamt samstarfskonu á upphafsárum á HTÍ.

og því þrýstingur mikill á þá fáu einstaklinga sem komu heim með þessa þekkingu til landsins á þessum árum. Vegna fjarveru Ebbu sem hafði hætt á Grensásdeild var lagt hart að Friðriki að sinna skjólstæðingum sem þurftu endurhæfingu eftir heilaáverka. Sú vinna var reyndar skammvinn enda verkefnið óyfirstíganlegt sem aukavinna. En lengur vann hann hjá Félaginu Heyrnarhjálp, félagi heyrnarskertra á Íslandi. Það félag hafði sinnt þjónustu fyrir heyrnarskert fólk á landsbyggðinni í mörg ár. Einnig skipulagði Heyrnarhjálp hringferðir eins konar heyrnarteymis sem fór um landið í samvinnu við héraðslækna þar sem heyrnarskert fólk fékk lækni skoðun og heyrnartækjapjónustu. Friðrik tók þátt í nokkrum slíkum ferðum Heyrnarhjálp og má segja að þær ferðir hafi orðið fyrirmynd að þeim ferðum sem HTÍ bauð upp á síðar og gerir að nokkru enn. Mörgum árum síðar var Friðrik kosinn formaður Félagsins Heyrnarhjálp og sinnti hann því embætti í nokkur ár.

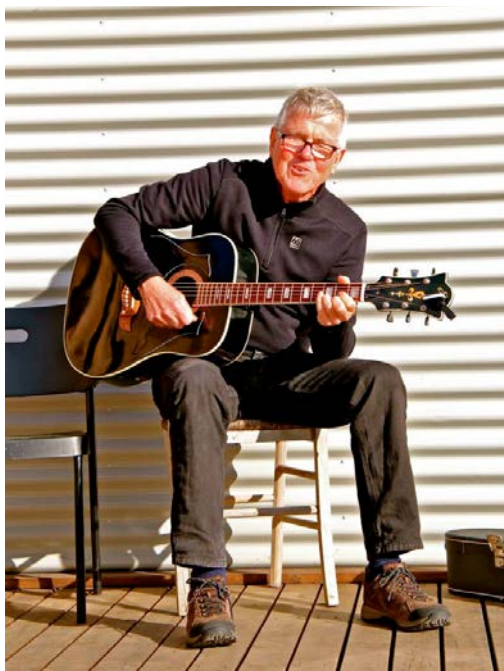
Friðrik hafði alla tíð mikinn áhuga á heyrn og áhrifum heyrnarskerðingar í mannlegum samskiptum. Á árunum eftir 1990 kom fram á sjónarsviðið ný tækni s.k. kuðungsígræðsla fyrir mjög heyrnarskert fólk sem hafði samt vald á talmáli. Fyrstu árin þurftu skjólstæðingarnir að gangast undir skurðaðgerð á Ríkisspítalanum í Osló, síðar voru aðgerðirnar gerðar í Svíþjóð en nú eru slíkar aðgerðir framkvæmdar hér heima. Þegar hinn heyrnarskerti hafði gengist undir aðgerðina þurfti að stilla tækin og stýra heyrnarþjálfuninni. Þarna segist Friðrik hafa notið sín og í þessari vinnu hafi komið sér vel að hafa þekkingu bæði innan heyrnar- og talmeinafræðinnar. Árið 2017 þegar Friðrik hætti á HTÍ höfðu yfir 100 einstaklingar fengið slíka tæki. Friðrik nefnir að stórstígar framfarir hafi orðið í þessum aðgerðum samhliða aukinni tækni og betri þjálfun.

Jafnhliða þessu fór Friðrik að vinna meira í talmeinafræðinni, hann fór m.a. að vinna töluvert með börn með skarð í vör og/ eða gómi í samstarfi við lýtalækna á Landspítalanum. Einnig jókst vinna að greiningu á málþroska og framburði barna .

Friðrik skrifaði einmitt meistararitgerð í uppeldis- og menntunarfræði árið 1999 sem ber heitið Íslendingar fæddir með skarð: Tal, sjálfmynd, líðan og heyrn. Þar greindi hann frá niðurstöðum rannsóknar sem hann vann að ásamt sérfræðingum á HTÍ og Árna Björnssyni lýtalækni. Rannsóknin fólst í athugun á tali, heyrn, ástandi talfæra og eyrna ásamt því að þátttakendur svöruðu spurningalista. Rannsóknarhópurinn samanstóð af 75 Íslendingum sem fæddust með skarð í gómi og vör ásamt 53 sem fæddust eingöngu með skarð í gómi. Samanburðarhópur var valinn af handahófi úr þjóðskrá alls 51 einstaklingur og prófaður á sama hátt og rannsóknarhópurinn.

Friðrik er einn af höfundum EFI málþroskaskimunar fyrir þriggja til fjögurra ára gömul börn sem var á árunum 1999-2009 notað í ung- og smábarnavernd heilsugeslunnar en síðar var skimunin uppfærð í EFI-2 til notkunar í leikskólum og er mikið notuð enn í dag. Friðrik er einnig einn af höfundum málþroskaprófsins Málþærni ungra barna (MUB) sem talmeinafræðingar á HTÍ þróuðu.

Friðrik er einn af stofnendum Félags talkennara og talmeinafræðinga (nú Félag talmeinafræðinga á Íslandi) og telur að hann



Friðrik með gítarinn á góðri stundu.

hafi verið fyrsti formaður félagsins. Félagið var stofnað þann 11. september 1981. Að eigin sögn fór hann óvart í þessi félagsmál. Í grunninn voru flestir félagsmenn menntaðir sem talkennarar en einhverjir unnu einnig í heilbrigðisgeiranum og fengu greitt frá Tryggingastofnun. Því var mikilvægt að stofna félag sem yrði einkum málsvari þeirra talmeinafræðinga sem störfuðu við heilbrigðisstofnun eða höfðu stofnað til stofureksturs. Gríðarleg orka fór í þau átök sem fylgdi samskiptum við Tryggingastofnun sem virtist alltaf hafa sterk áform um að hætta þessum fátæklegu greiðslum til talmeinafræðinga. Friðrik segir auk þess að markmið stofnunar félagsins hafi verið að sameina talkennara og talmeinafræðinga í eitt félag enda hópurinn fámennur. Þrátt fyrir fámennt félag var margt framkvæmt sem að mati Friðriks má ekki gleymast.

Eins og áður hefur komið fram var Friðrik hluti af teymi sérfræðinga sem fór um landið og hitti bæði börn og fullorðna m.a. til að meta málþroska barna, stilla heyrnartæki og veita ráðgjöf varðandi málþroska og heyrn. Þótt ferðirnar hafi oft á tíðum verið erfiðar segist Friðrik hafa notið þess að ferðast um landið og segist hann eiga margar skemmtilegar minningar frá þeim ferðum. Upp úr árinu 2000 fékkaði ferðum HTÍ út á land og ætlast var til að skjólstaðingar kæmu frekar á HTÍ. Þá dreif Friðrik sig í Leiðsöguskólann, tók meiraprófið og keypti sér tvær smárútur. Síðustu árin á HTÍ var Friðrik í hálfu starfi sem opnaði möguleika á að aka og leiðsegja ferðamönnum samhliða starfi sínu. Hann vinnur enn þá lítillga sem leiðsögumaður ef hann fær spennandi verkefni og segir það oftast skemmtilegt. Hann njóti félagskapar ferðafólks, að sýna þeim landið, að segja sögur og grípa í gítarinn við og við. Þá sé hann mikill áhugamaður um hjólræiðar og njóti þess að hjóla og skynja umhverfið á þann hátt. Hann hefur m.a. hjólað pílagramaleið frá Hamborg til Rómar á Ítalíu og svaf flestar nætur þeirrar ferðar í tjaldi. Undanfarin ár hefur hann dundað sér við að smíða húsbíl úr annarri rútunni sem hafði áður notað fyrir ferðafólk.

Eftir rúmlega 40 ára starfsferil sem heyrnar- og talmeinafræðingur segir Friðrik að hans helstu áhugasvið í starfi hafi verið heyrnarfræði, vinna með skjólstaðinga eftir kuðungsígræðslur, vinna með börnum með skarð í góm og/eða vör og greina málþroska barna. Þetta ætti ekki að koma lesendum á óvart þar sem að Friðrik varði stærstum hluta starfsævi sinnar á Heyrnar- og talmeinafræðingum Íslands. ■